

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

УДК 347.775(477)

Є.В. КОВАЛЬОВ, докт. екон. наук, проф.

Харківський національний університет внутрішніх справ

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

Визначені закономірності розвитку глобальних економічних процесів та вплив глобалізації на економічну безпеку держави. Встановлено невідповідність концепції структури вітчизняного бізнесу тенденції глобальних процесів. Запропоновані заходи ефективної протидії загрозам глобалізації і зміцнення економічної безпеки України.

Сучасним складним світовим явищем, яке швидко розвивається та ще далеко не повністю вивчено, є глобалізація економічних процесів. Більшість аналітиків під глобалізацією розуміють сучасну тенденцію до переростання інтернаціональними господарськими процесами кордонів національних економічних систем. З одного боку, аналітики розглядають глобалізацію як об'єктивну тенденцію світового розвитку, а з іншого - вважають, що вплив глобалізації на національну економіку країни може мати як позитивні, так і суттєві негативні наслідки. Б.С. Патон зазначає: "Без розуміння глобальних проблем не можна кваліфіковано підійти до формування національних цілей і стратегій та сподіватися на безпечний розвиток у майбутньому" [1, с.6]. Тому дуже актуальним є питання виявлення загроз глобалізації для економічної безпеки держави. В Україні найбільш ґрунтовно дослідження проблеми економічної безпеки проводять вчені: В. Геєць, В. Мунтіян, Г. Задорожний, О. Бандурка, В. Гончарова, В. Духов, Є. Олейников, Г. Пастернак-Таранущенко та інші.

Перед Україною встає необхідність ефективного включення в міжнародні економічні відносини. Основою цього процесу стають дії українських підприємств. За розміром та економічним потенціалом підприємства поділяються на малі, середні та великі. Відповідно до досліджень вчених та деяких нормативно-правових документів, до малих підприємств віднесено фірми, які мають менше 50, середні – від 50 до 1000, великі – більше 1000 найманих працівників. За даними Держкомстата України, кількість малих і середніх підприємств у 2003 р. складала 92,5 %, великих – 7,5 % від загальної їх чисельності. При цьому частка малих і середніх підприємств у обсязі виробництва складає 24,8 %, великих - відповідно 75,2 % [2, с.53-55]. Таким чином, за кількістю основну долю складають малі і середні підприємства. Але за обсягами випуску продукції – великі підприємства.

Малі і середні підприємства у підтриманні економічної безпеки держави мають суттєве значення. Вони діють переважно на внутрішньому ринку країни, сприяють трудовій зайнятості населення і зниженню рівня безробіття, фо-

рмуванню середнього класу і зміцненню політичної стабільності. Малі підприємства швидко пристосовуються до змін в умовах господарської діяльності і забезпечують раціональне переміщення капіталу з однієї господарської сфери у іншу. Але історичний досвід розвинутих країн свідчить про те, що визначальна роль у економічному житті країни і підтриманні її економічної безпеки належить великим підприємствам. Завдяки високому економічному потенціалу вони можуть працювати з дуже великими обсягами унікальної продукції, зберігати та розвивати високі технології, концентрувати групи висококваліфікованого персоналу, створювати умови для високоєфективної праці, успішно конкурувати на світових ринках з фірмами інших країн. Таким чином, ефективно діяти у глобальних економічних процесах можуть переважно великі підприємства.

На жаль, в Україні сформувалася стійка концепція безумовного розукрупнення великих підприємств та підтримки розвитку малого і середнього бізнесу. Так, у 1991 р. 27 галузей народного господарства були представлені одним великим підприємством із самостійним балансом, 21 галузь – по два підприємства, 25 галузей було зосереджено на трьох підприємствах, 9 – на чотирьох, 6 – на п'яти підприємствах. Іншими словами, 88 галузей мали або монополію, або олігополію структуру. Рівень монополізації виробництва (частка одного підприємства у загальному випуску) по 364 видах продукції становив у зазначений рік 100 %, по 70 – від 90 до 99,9 %, по 58 – від 80 до 89,9 %, по 72 – від 70 до 79,9 %, по 142 – від 50 до 69,9 %, по 156 – від 35 до 49,9 %. Абсолютно монополізованим було виробництво багатьох видів продукції металургії, в машинобудуванні – тракторів і сільськогосподарської техніки, екскаваторів, тепловозів, промислових електровозів, мотоциклів, автомобілів з дизельними двигунами, автотранспорту [3, с.23]. За роки незалежності України наслідком політики зміщення акцентів з підтримки великого на малий та середній бізнес стала руйнація потужних виробничих і науково-технічних комплексів та утворення на цій основі дрібних господарюючих суб'єктів. Відповідно до прийнятої концепції з 1991 по 2004 р. кількість малих підприємств

збільшилась у 6 разів – з 47,1 тис. до 283,4 тис., однак при цьому рівень конкурентоспроможності України у міжнародних рейтингах не змінився та залишається стабільно низьким. Так, за даними інституту економіки і прогнозування НАН України, у 2005 р. з 116 країн Україна з індексу конкурентоспроможності у зростанні займала 84 місце [4].

Проведена демонополізація великих українських виробництв руйнує діє на економіку. Вона суттєво зменшила можливості розробки та впровадження у виробництво технологічних інновацій, які потребують суттєвих витрат, що не під силу малим підприємствам. Ці обставини особливо посилюються тим, що сфера науки в Україні була також суттєво послаблена, внаслідок чого розрив між наукою та виробництвом збільшився.

У розвинутих країнах світу до 90 % приросту ВВП здійснюється за рахунок інноваційної діяльності переважно великих підприємств [5]. Українські аналітики також підтверджують, що найбільш сприятливими до інновацій є великі підприємства. Так, серед підприємств з чисельністю понад 5000 людей інновації здійснювали 64 % підприємств, а з чисельністю працівників від 50 до 5000 людей – лише 17 % [6].

Українська економіка розвивається практично без наукових розробок. Частка української наукомісткої продукції на світовому ринку високотехнологічних товарів складає 0,1 %. У той же час частка наукомісткої продукції США на світовому ринку дорівнює 36 %, Японії – 30 %, Німеччини – 17 %, Китаю – 6 % [5]. Одним з негативних наслідків розукрупнення українських підприємств явилось зниження інноваційного рівня виробництва. Так, у 2005 р. впровадженням інновацій у промисловості займалися 8,2 % загальної кількості підприємств, тоді як у 2004 р. – 10,0 %, у 2003 р. – 11,5 %, у 2000 р. – 14,8 % [6].

У результаті такої помилкової концепції “розвитку” суттєво зменшився загальний і особливо експортний потенціал України, знизився рівень її економічної безпеки. Напроти, розвинуті країни світу приділяють значну увагу концентрації виробництва та підтримці великих підприємств. Так, в США, починаючи з 80-х років ХХ ст., в антитрестовське законодавство були внесені значні послаблення, зокрема, переглянуто вимоги щодо злиття, піднято “поріг” ринкової концентрації при горизонтальних злиттях, дозволено оцінювати можливості злиття з точки зору забезпечення суб'єктів від негативного тиску технологічної та іноземної конкуренції, послаблено заборони на створення спільних підприємств, знижено антитрестовські штрафи для таких підприємств, запроваджено індивідуальні підходи до кожного випадку злиття, особливо в галузях високих технологій, та орієнтири на досягнення нестатичної ефективності від зниження ринкової ціни та збільшення обсягу випуску в короткий строк, а довгострокової динамічної ефективності внаслідок розвитку інноваційного процесу [7].

Завдяки картельній практиці в Японії в 1955-1970 рр. було успішно проведено модернізацію чорної металургії, вугледобувної промисловості, суднобудування, нафтопереробки, виробництва хімічних добрив. У Південній Кореї в машинобудуванні, електроніці, текстильній промисловості, чорній і кольоровій металургії, нафтохімії та суднобудуванні здійснювалося примусове злиття приватних компаній, що призвело до утворення високо монополізованих виробничих структур. Уряди більшості розвинутих

країн зайняли досить лояльну позицію щодо концентрації внутрішнього виробництва, дозволяючи вітчизняним компаніям діяти подібно монополіям і у такий спосіб усувати з ринку зарубіжних конкурентів [3, с.22].

Вважаємо, що сучасні наміри розвинутих країн світу на укрупнення виробничих підприємств можна оцінити як вірне врахування ними об'єктивної тенденції розвитку глобалізації на посилення концентрації і конкуренції крупного капіталу. Так, на початку ХХІ століття пройшли злиття великих світових компаній. В аерокосмічній промисловості об'єдналися “Боїнг” і “Локхід”, в нафтопереробці “Екссон” і “Мобіл”, “Шеврон” і “Тексако”, в автомобілебудуванні “Даймлер-Бенц” і “Крайслер”, в банківській сфері – злиття великих американських банків “Морган” і “Чейз Манхеттен”. Особливий місцевий приклад концентрації виробництва – за рахунок української “Криворіжсталі” пройшло посилення металургійної групи “Мітал Стіл”.

Суттєва особливість глобалізації полягає у тому, що у сучасному світовому економічному середовищі поступово змінюються центри економічного впливу – керівна роль держав слабшає, а на перше місце за впливом на процеси економічного розвитку виходять транснаціональні корпорації. Їхня кількість за десятиліття (1990-1999 рр.) збільшилася майже вдвічі – з 36 тис. до 63 тис., а їхніх закордонних філій налічується близько 600 тис. Так, “ІБМ” має філії у більш як 80 країнах, “Сіменс” – у 52 тощо. В списку 100 найбільших економік світу (розглядаються як національні, так і транснаціональні організації) 51 позицію посідають транснаціональні корпорації [8]. Річні доходи деяких транснаціональних корпорацій значно перевищують ВВП окремих держав, у тому числі і України. Так, в 2004 р. Україну з ВВП 68,339 млрд. дол. випереджали з річного доходу 23 корпорації. Серед них найбільш потужна – “General Motors” (США), її дохід 176,558 млрд. дол. перевищував ВВП України у 2,6 рази, а прибуток “найменшої” корпорації “Hitachi” (Японія) у 71,859 млрд. дол. був трохи більше ВВП України [3, с.24].

Міжнародний досвід свідчить про те, що лише ті країни, які враховують тенденції сучасного глобалізованого розвитку і мають ефективні стратегії конкурентного співіснування, у змозі встояти перед загрозами глобалізації. Україна поступово втягується у процес глобалізації, вплив якої на економічний розвиток нашої держави буде ставати більш відчутнішим. Але під великим сумнівом – чи зможуть не тільки підприємства, але і в цілому Україна успішно конкурувати з сучасними транснаціональними корпораціями.

Сучасну позицію України на переважний розвиток малих і середніх підприємств можна оцінити не тільки як помилкову, але і шкідливу. Наша країна поступово послаблює рівень економічної безпеки перед загрозою привласнення українського господарського простору зарубіжними великими компаніями на хвилях глобалізації економічних процесів.

Глобалізація світової економіки набирає обертів. Для того, щоб ефективно протидіяти її загрозам та зберегти високий рівень економічної безпеки держави, на нашу думку, необхідно:

1) аналітичним службам державного управління досконало вивчити сучасні тенденції глобальних економічних процесів, створюючи на цій основі ефективні стратегії економічного розвитку України;

2) переглянути концепцію розвитку структури бізнесу. Доцільно, щоб основою концепції став погляд на оптимальне співвідношення і конкурентне співіснування великого, середнього і малого бізнесу;

3) надати державну підтримку великим національним підприємствам у їх становленні, швидкому розвитку та гідному представленні економічних інтересів України у зовнішньому конкурентному середовищі.

У разі виконання, як мінімум, цих умов Україна буде готова до адекватної відповіді на загрози глобалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білорус О.Г., Лук'яненко Д.Г. та ін. Глобалізація і безпека розвитку: Монографія. -К.: КНЕУ, 2001. -487 с.

2. Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності у 2003 році: Статистичний збірник.. -К.: Держкомстат України, 2004. -326 с.

3. Кіндзерський Ю., Паламарчук Г. Проблеми націона-

льної конкурентоспроможності та пріоритети конкурентної політики в Україні // Економіка України. -2006. -№ 8.

4. Крючкова І.В. Конкурентоспроможність економіки України як фактор економічного зростання та євро інтеграції: Наукова записка. -К.: Ін-т економіки та прогнозування НАНУ, 2005. -С.34, 41.

5. Петрина М. Базові умови створення інноваційної моделі розвитку економіки України // Економіка України. -2006. -№ 8. -С.39.

6. Шовкун І. Галузевий сектор науки в контексті інноваційних процесів в економіці України // Економіка України. -№ 10. -2006. -С.52.

7. Фролова Н.Л. Антитрестовская политика и нововведения (Опыт США) // США-Канада. Экономика-Политика-Культура. -2001. -№ 8. -С.32.

8. Удовик С.Л. Глобализация: семиотические подходы. -М.: «Рефл-бук», -К.: «Ваклер», 2002. -С.212.

Надійшла до редколегії 25.10.2006

КОВАЛЕВ Е.В. ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА ЭКОНОМИЧЕСКУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ УКРАИНЫ
Определены закономерности развития глобальных экономических процессов и влияния глобализации на экономическую безопасность государства. Установлено несоответствие концепции структуры отечественного бизнеса тенденции глобальных процессов. Предложены мероприятия эффективного противодействия угрозам глобализации и укрепления экономической безопасности Украины.

KOVALEV E.V. INFLUENCE GLOBALIZATION ON ECONOMIC SAFETY OF UKRAINE
Laws of development of global economical processes and influence globalization on economic safety of the state are determined. Discrepancy of the concept of structure of domestic business of the tendency of global processes is established. Actions of effective counteraction are offered to threats globalization and strengthening of economic safety of Ukraine.

М.М. МЕДВІДЬ

Академія внутрішніх військ МВС України

УДК 332.14

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОЇ НАПРУЖЕНОСТІ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ РЕГІОНУ¹

Пропонується класифікація станів фінансової безпеки регіону. Розглядається порогове значення показника соціальної напруги регіону як межа переходу з одного стану фінансової безпеки в інший. Надана методика визначення значення показника соціальної напруги через соціально-економічні показники.

За останні роки в Україні посилилась міжрегіональна соціально-економічна диференціація, що відображає не тільки об'єктивний процес регіоналізації, але й недосконалість діючих механізмів регулювання та стимулювання регіонального розвитку. Одне з провідних завдань держа-

вної регіональної економічної політики – вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів – залишається актуальним як на найближчу, так і на віддалену перспективу. Особливе місце в державній регіональній економіці займає проблема фінансової безпеки (ФБ). Наявність фінансових обмежень зменшує можливості адаптаційного розвитку основних елементів виробничого процесу. Для стабільного економічного розвитку регіонів і держави в

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: докт. екон. наук Задорожний Г.В. (ХДУ ім. В.Н. Каразіна).